

КОНЦЕПТ ЯК НОСІЙ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ НАРОДУ

Ірина Білецька (Умань, Україна)

Мовна особистість і концепт є базовими категоріями лінгвокультурології, які відображають ментальність і менталітет носія мови. Концепти виникають у свідомості не тільки на основі словникових значень слів, але й базуються на особистому та народному культурно-історичному досвіді, і чим багатший цей досвід, тим ширші межі концепту, тим ширші можливості для виникнення емоційної аури слова, в якій знаходять своє відображення всі сторони концепту. Саме така особливість дозволяє визначати концепт – як «згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини ... те, завдяки чому людина входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї» [2, с. 43]. Слід зазначити, що концепти не тільки мисляться, вони переживаються. Вони – предмет емоцій, симпатій і антипатій, а іноді й зіткнень.

Таким чином, у сучасних дослідженнях культурні концепти визначаються як багатовимірні смислові утворення в колективній свідомості, опредмечені в мовній формі». В цілому, концепт є ширшою, ніж поняття, категорією.

На думку Ю. Степанова, «концепти виступають колективною спадщиною в свідомості народу, його духовною культурою, культурою духовного життя народу. Саме колективна свідомість зберігає константи, тобто концепти, що існують постійно або дуже довгий час» [2, с. 76]. Можна також стверджувати, що концепт тим багатший, чим багатший національний, становий, класовий, професійний, сімейний і особистий досвід людини, яка ним користується.

Як вважає Д. Лихачов, сукупність потенції, яка відкривається в словниковому запасі окремої людини, як і всієї мови в цілому, можна назвати концептосферою національної мови. Концептосфера національної мови тим багатша, чим багатша вся культура нації – її література, фольклор, наука, образотворче мистецтво, вона співвідноситься з усім історичним досвідом нації та особливо релігією [1].

Концептосфера – це сукупність концептів нації, вона утворена всіма потенціями концептів носіїв мови. Концептосфера народів ширше семантичної сфери, представленої значеннями слів мови. Складові елементи концептосфери – концепти – не мають жорстких меж і в процесі свого функціонування взаємодіють і перетинаються один з одним, що знаходить своє відображення на рівні мовної репрезентації концептосфери.

Важливо зазначити, що виділення кола національних концептів, що утворюють національний культурний світ, дозволяє з певною часткою впевненості відокремлювати «своє» від «чужого», що може допомогти уникнути якоїсь упередженості в політичних і соціальних оцінках або не допустити огріхів у власних висловлюваннях та поведінці.

Концепти виявляють взаємодію всіх основних антропологічних чинників культури: етнічного, історичного, психологічного, мовного та ін. Відповідно, кожна з наук, що входять у сферу культурології, формує власний погляд на концепт. Будучи основною одиницею культурології, концепт втілює її міждисциплінарний характер.

Концепти входять в усі ланки системи «культура». Відносини між різними ланками цієї системи визначаються двома взаємопов'язаними процесами: виникненням і сприйняттям концептів. Таким чином, концепти представляють собою одночасно зміст і форму культури. У них втілюються духовний і матеріальний ряди культури.

Основні ознаки концепту як лінгвокультурологічної категорії можуть бути сформульовані наступним чином: універсальність, спільність, абстрактність уявлення про що-небудь; тотожність розуміння реципієнтами, що мають загальний менталітет; культурно-етична, історико-культурологічна значимість для носіїв мови; здатність впливати на формування концептосфери в межах колективної свідомості.

Сукупність концептів, характерних для конкретної нації, становлять національну концептосферу, відмінну від концептосфер інших національностей.

Саме наявність загальних, універсальних концептів забезпечує можливість взаєморозуміння між народами. У той же час кожна нація має власну шкалу світогляду, власну шкалу цінностей. Кожна культура формує свої стереотипи свідомості та поведінки, які спираються на власне бачення світу.

Представники лінгвокультурологічного підходу розглядають концепт, перш за все, як вербалізований культурний сенс, і він «за замовчуванням» є культурним концептом – семантичною одиницею «мови» культури.

Таким чином, культурний концепт відрізняється від інших ментальних одиниць (наприклад, когнітивного концепту) акцентуалізацією ціннісного елемента. Центром концепту є ціннісна характеристика, так як концепт служить дослідженню культури, а в основі культури лежить ціннісний принцип. Концепт характеризується умовністю, мінливістю. Він не має чітких меж, у ході життя мовного колективу актуальність того чи іншого концепту, інтенсивність його оцінки може змінюватися. Культурний концепт існує в індивідуальній і колективній свідомості, характеризується трикомпонентною структурою, в яку, крім ціннісного елемента, входять фактуальний та образний елементи.

Список літератури

1. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Русская словесность: от теории словесности к структуре текста: антология*. М., 1997. С. 280–287.
2. Степанов Ю. В мире семиотики. *Семиотика: антология*. М., 2001. С. 5–42.
3. Jackendoff R. What is a concept? *Frames, fields, and contrasts: new essays in semantic and lexical organization*. Hillsdale, NJ, 1992. P. 191–208.
4. Langacker R. W. Concept, image, and symbol: the cognitive basis of grammar. Berlin; New York: Mouton de Gruyter, 1991. 395 p.